

מבוא

בעבודה זו אחקור את עבודותיה של האמנית והיוצרת הפמיניסטית, ראדה עאמר. בעשרים שנה האחרונות עאמר זוכה להכרה כאמנית מוערכת ברחבי העולם בזכות עבודות המולטימדיה שלה הכוללות ציור, פיסול, עבודות מיצב ורקמה על קנבס הקשורות באופן ישיר לחיפוש האישי של עאמר לשפה אסתטית הייחודית לנשים והייחודית לה כאמנית יוצרת (Maura, 2010).

עמר נולדה בקהיר ובגיל 11 עברה עם משפחתה לצרפת, שם גדלה והתחנכה, כיום היא מתגוררת ועובדת בניו יורק. המעבר התרבותי שלה למדינות שונות אפשר לה להיות חשופה למצבן ושעיבודן של נשים במגוון תרבויות, בין אם ההתייחסות להגבלת נשים נעשתה באופן ישיר מתוך הגות דתית, שמרנית קיצונית כמו במצרים ובין אם זה נעשה באופנים מרומזים יותר, כמו בתרבויות המערביות באירופה וארצות הברית (Maura, 2010).

בעבודה אתייחס לשתי עבודות של עאמר "נסיכות", 2005 (תמונה 1) ועבודה נוספת בשם "טריני", 2007 (תמונה 2). אתייחס להיבט הפמיניסטי המובהק בעבודותיה של עאמר ואקשור זאת לנושא המגדר והיחס לנשים בשדה האומנות הגבוהה כמו גם ביחס אל נשים בתרבות הפופולרית הערבית כיום. אראה כי למרות הרוח של "האביב הערבי" שמבקש לשחרר את האזרח הערבי מכבלי דיכוי, הוא עדיין לא בא לידי ביטוי בהקשר של נשיות, מניות ומגדר, בהקשר זה אתייחס גם לנושא צניעות האישה והחג'אב. כמו כן אבחן את השימוש שעאמר עושה בפורנוגרפיה ואעמוד על שאלת ההבדל בין אומנות לפורנוגרפיה, האם אכן קיימת אבחנה ברורה וחד משמעית בין יצירה פורנוגרפית ליצירת אומנות כמו גם אתייחס לשיח הפמיניסטי בהקשר של נשים ופורנוגרפיה.

לבסוף אתייחס בהרחבה לנושא הרקמה. בשתי עבודות אלו עאמר עשתה שימוש ברקמה על הקנבס. הרקמה נתפסת כמלאכת יד נשית מסורתית שבמשך שנים לא היה לה מקום בשדה האומנות הגבוהה (Fin Art), וכמו אמניות פמיניסטיות נוספות בשנות ה-70 של המאה ה-20 עאמר פנתה למדיום הרקמה מתוך רצון לאתגר את הקאנון הגברי בשדה האומנות והתרבות בכלל, גם בעולם הערבי כמו בעולם המערבי, למצוא את הקול הנשי שלה כאמנית ולפתח שפה נשית, פמיניסטית משלה בעלת סגנון ואסתטיקה מובחנים העוסק בנשים למען נשים ועל ידי נשים (Auricchio, 2001).

עאמר מסיימת את לימודיה בבית ספר לאומנות בניס (Ecole Pilote international) לקראת סוף שנות השמונים ומאז ועד היום היא פועלת בשדה האומנות. ההקשר התרבותי, פוליטי שבתוכו היא פועלת נובע באופן ישיר מהזהות ההיברידית שלה, כפי שהיא מגדירה אותה (Taraud, 2002). עאמר היא אישה, אמנית, ערבייה, צרפתייה וכיום עובדת בארצות הברית. ריבוי הזהויות שלה מאפשר לה מקום ייחודי כבעלת זהות היברידית. באמצעות העבודות שלה, היא מבקרת את המבניות המחשבתיות של האסלאם, המערב ושדה האומנות עצמו, בו היא פועלת. מבניות מחשבתיות זו קושרת את פועלה של עאמר לשיח על נשיות, מגדר ופמיניזם, בעיקר בשדה האומנות הגבוהה ובעולם הערבי.

עד היום מיקומם של נשים באומנות ניתפס בעייתי. בתקופות מוקדמות יותר גם כאשר נשים עסקו באומנות פלסטית (ציור ופיסול), ההתייחסות לאומנות שלהן הייתה תמיד בהקשר של הנשיות שלהן, ועבודותיהן הוגדרו "נשיות" (נוכלין, 2007). גם עאמר, כאישה המבקשת לעסוק בתחום הציור, במסגרת הלימודים הגבוהים שלה באקדמיה היא ונשים כמוה הודרו באופן שיטתי מלימודי ציור קלסי בטענה כי תחום זה מיועד לגברים בלבד. אירוע זה השפיע רבות על ההחלטות האומנותיות של עאמר וכמו פמיניסטיות לפניו מדספלינות שונות ביקשה ליצור "כתיבה נשית" *Ecritur feminine*, כלומר שפה ייחודית לנשים העומדת כאלטרנטיבה לקאנון הפטריארכלי הקיים והמובנה בתרבות בתחומים רבים כמו היסטוריה, פילוסופיה, אומנות, פסיכולוגיה וספרות (Maura, 2010). עאמר מתייחסת לתחום הציור כטריטוריה גברית והיא כאישה חודרת לתחום זה ומנכסת אותו אסתטית ופוליטית באמצעות ה"כתיבה הנשית" הייחודית לה ולנשים לפניו.

לאורך השנים בעולם הערבי, על אף הניסיונות לדחוק נשים לשולי המרחב הציבורי ולקבע את מיקומן בספרה הביתית קמו תנועות של מאבק נשי לשינוי מעמד זה. קיימים חוקרים, בעיקר במערב שמייחסים להלכה האסלאמית תפקיד מרכזי בביסוס מעמדה הנחות של האישה בחברה ובמשפחה אך עם זאת קיימות גישות יותר הטרוגניות שטוענות שהתמונה מורכבת יותר וזה תלוי בפרשנות של ההלכה, לראיה, אותה הלכה באיסלם מקבלת פרשנות שונה במדינות שונות ומכאן יחס שונה לנשים (עלי, 2011). במסגרת מהפכות ה"אביב הערבי" שהחלו ב 2010 בתוניסיה והובילו לנפילתם של שליטים ערבים ותיקים במדינות ערביות שונות, נשים חשבו שגל זה יכול להביא לקידום המאבק הפמיניסטי שלהם בעולם הערבי. אך כפי שנראה בהמשך וכפי שאמרה ד"ר מירה צורף במסגרת הרצאות מקוונת במכון ון ליר (2013) מהפכות מעולם לא הטיבו עם נשים ולמרות שנשים נטלו חלק אקטיבי במהפכות ה"אביב הערבי" מצבן לאחר המהפכה לא רק שלא השתפר אלא הורע, ובחלק מהמדינות, כמו מצרים, חלק מהזכויות שהוענקו לנשים במסגרת המהפכה בוטלו בשלב מאוחר יותר עקב לחצים דתיים ופוליטיים מצד הממסד הדתי איסלמיסטי